

**SHAXSNI IDENTIFIKATSIYA QILISHDA FONOSKOPIYA
EKSPERTIZASINING ZAMONAVIY IMKONIYATLARI**

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi o'qituvchisi kapitan

Axmadov Shaxruxjon Shuxrat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 328-guruh kursanti

Matirzayeva Shukurjon Jumaboy qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlashda hamda sodir etilayotgan jinoyatlarni ochishda shaxsni identifikatsiya qilish tushunchasi, shaxsni identifikatsiya qilishda fonoskopiya ekspertizaning ahamiyati va zamonaviy imkoniyatlari hamda bu boradagi xorijiy davlatlar tajribalari haqida ma'lumot keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Shaxsni identifikatsiya qilish, fonoskopiya, fonoskopik ekspertiza, fonogramma, videofonogramma, saundtrek, ovoz.*

Jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha o'tkazilayotgan tezkor-qidiruv tadbirlari, tergov va sud harakatlarida dalillarni to'plashda zamonaviy fan va texnikaning ilg'or yutuqlarini, xususan kriminalistik ilmiy usul va vositalarni qo'llash amaliyotini yangi bosqichga olib chiqish lozim. Sodir etilgan huquqbuzarliklarni zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan holda o'z vaqtida aniqlash va qisqa muddatlarda fosh etish, ashyoviy dalillarning kriminalistik tadqiqotlarini yanada takomillashtirish, shuningdek, ichki ishlar organlari ekspert-kriminalistika bo'linmalarining bu boradagi imkoniyatlarini oshirish maqsadida ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda sodir etilayotgan jinoyatlarni ochishda shaxsni identifikatsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi ya'ni bunda jinoyat sodir etgan shaxs aniqlanadi. Shaxsni identifikatsiya qilish – shaxsga doir ma'lumotlarga ega bo'lish demakdir. Bugungi kunga kelib ko'plab uchrayotgan firibgarlik va shunga o'xshash jinoyatlar aloqa vositalarida sodir etilayotgani uchramoqda. Bu jarayonda jinoyat sodir etgan shaxsni tezda aniqlashda fonoskopik ekspertiza katta ahamiyat kasb etadi.

Fonoskopiya - sud tibbiyotining inson ovozi o'rganadigan bo'limi.

Fonoskopik ekspertiza — fonogrammalar va videofonogrammalarni keyinchalik shaxsni og'zaki nutqqa ko'ra aniqlash maqsadida sud-tibbiy ekspertizadan o'tkazish, shuningdek axborot tashuvchilar va ovoz yozish uskunalari texnik ko'rikdan o'tkazish.

Fonogramma (grekcha: phone — tovush va gramma) — maxsus texnik vosita (fonograf, magnitofon, raqamli rekorder kabi)lar yordamida yozilgan tovush sadolari yig'indisi. Tayyorlanish usuli (mexanik, foto, elektromagnit, elektronraqamli va boshqalar)ga ko'ra turli shakllarda namoyon bo'ladi: grammofon plastinkasi, magnit tasma, kinotasma, trek, elektron fayl va boshqa Yozish jarayoni xususiyatlariga binoan mono, stereo, kvadro va boshqa turlari ajratiladi. Fonogramma, odatda, maxsus ovoz yozish studiyasi hamda kinostudiyalarda tayyorlanadi.

Videofonogramma - (video... + yunoncha phōnē – ovoz, tovush, shovqin + gramma – yozma belgi, chiziq). O'quv materialini bir vaqtning o'zida vizual va eshitish orqali idrok

20-May, 2025-yil

etish uchun mo'ljallangan audiovizual o'quv qo'llanmasining bir turi. V.ga kino, televidenie va videofilmlar, shuningdek ovozli tasvirli videogrammlar (masalan, diafilmlar) kiradi.

Ovoz — ovoz a'zolari yordamida chiqariladigan, balandligi, kuchi va temбри har xil bo'lgan tovush (odam va o'pkadan nafas oluvchi hayvonlarda). Ovoz hiqildoqda hosil bo'ladi: o'pkadan chiqayotgan havo oqimi, bir-biriga tegib turgan Ovoz boylamlari oralig'idan o'tib uni tebratadi, natijada nozikkina Ovoz hosil bo'ladi, so'ngra buni yuqori rezonatorlar (og'iz bo'shlig'i, halqum, burun va yondosh bo'shliqlari) kuchaytirib berib, Ovoz o'ziga xos ohang (tembr) oladi. O'pkadan chiqayotgan havo oqimining kuchiga, jips turgan Ovoz boylamlarining ko'rsatayotgan qarshiligi va ularning tebranish amplitudasiga qarab, Ovoz kuchli yoki kuchsiz, shuningdek, tebranishining uzunligi va chas-totasiga qarab baland yoki past bo'lishi mumkin. Ovoz paydo bo'lishida ishtirok etadigan a'zolarining hammasi sog'lom bo'lsa, Ovoz yengil va bermalol eshitiladi. Turli kasalliklar, xususan, hiqildoq, bu-runhalqum yoki burun kasalliklarida Ovoz o'zgaradi, ba'zan manqacha bo'lib qoladi. Yurak, bronxlar, markaziy nerv sistemasi kasalliklari va yuqumli kasalliklarda ham Ovoz o'zgarishi mumkin. Ovoz ko'pincha, sovqotish, angina, yuqori nafas yo'llari yallig'lanishi, laringit, traxeit va bronxitdan ke-yin o'zgaradi. Hadeb baqirib gapira-verish ham Ovoz buzilishiga sabab bo'ladi. Chekish va ichkilikka ruju qilish, shuningdek, tish yo'qligi yoki yasama tishning noto'g'ri ko'yilganligi va boshqa ham Ovoz "sifati"ga ta'sir etadi. Odatda, yoshlarda o'tish davrida bo'ladigan ovoz o'zgarishida alohida ehtiyot choralariga rioya qilish zarur. Ovozni asrashda eng muhimi organizmni chiniqtirishdir.

Fonoskopik - bu identifikatsiya va diagnostika muammolarini hal qilishga qaratilgan ovozli yozuvlarni har tomonlama tekshirish. Tadqiqot ob'ekti video yozuvning audiosi ham bo'lishi mumkin. Ko'pincha fonoskopik ekspertiza tovlamachilik, korruptsiya va shantaj bilan bog'liq jinoyat ishlarini tergov qilishda qo'llaniladi. Hozirgi vaqtda turli toifadagi fuqarolik ishlarini ko'rib chiqishda ham talab mavjud. Fonoskopik ko'rikdan o'tkazish uchun identifikatsiya qilinayotgan shaxslarning ovoz yozuvlari, ovoz yozish moslamalari va ovoz namunalari bo'lgan axborot tashuvchilar taqdim etiladi.

Ish davomida ekspert fonoskopist quyidagi tartibda ekspertiza o'tkazadi:

- ovoz yozish moslamasi va uning xususiyatlarini o'rganadi
- ovoz yozishda tahrirlash va boshqa nosituatsion o'zgartirishlar mavjudligini aniqlaydi;

- og'zaki nutqning so'zma-so'z stenogrammasini tuzadi.

Fonoskopik tekshiruv doirasida ekspertga namunaviy savollar berilishi mumkin:

1. OAVda yozib olingan fonogramma faylida modifikatsiya belgilari bormi...?
2. Soundtrackda og'zaki nutq bormi? Muloqotda qancha odam qatnashmoqda?
3. Soundtrackda yozilgan dialogning so'zma-so'z mazmuni qanday?
4. Ovoz va nutq orqali ma'ruzachini aniqlash mumkinmi?
5. Fonogrammaga yozilgan ovozli nutq qaysi jinsga tegishli?
6. Tadqiqot uchun kimning ovozi va nutqi namunalari taqdim etilgan A.?
7. Nutqning qaysi qismlari fuqaro A tomonidan, qaysi biri fuqaro B tomonidan aytilgan?
8. Taqdim etilgan fonogramma uzluksiz yozuvmi?

20-May, 2025-yil

9. Bu saundtrek aslmi yoki nusxami?
10. Ushbu fonogramma taqdim etilgan ovoz yozish moslamasida yaratilganmi?
11. Taqdim etilgan fonogrammada yozib olish jarayonida yoki u tugagandan so‘ng kiritilgan tahrir yoki boshqa o‘zgarishlar belgilari bormi?
12. Audio faylning saundtrekiga yozilgan tovush signallari qanday xususiyatga ega?
13. Fonogrammada yozilgan tovush signallari manbadan kelgan signallarmi (manbani ko‘rsating)?
14. Fonogramma yozib olingan xonaning asosiy xususiyatlari qanday?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining ekspert-kriminalistika faoliyatini zamonaviy ilm-fan yutuqlarini joriy etgan holda yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori 08.02.2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning “Ichki ishlar organlari xodimlari kuni” munosabati bilan tabrigi // <https://iiv.uz/news/>
4. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Fonogramma>.
5. Karimova, S. "Sun'iy intellekt va biometrik tizimlar: Ilmiy tadqiqotlar." Toshkent, 2021.
6. Petrov, A. "Innovative technologies in forensic science." Moscow, 2019.
7. Johnson, L. "Fingerprint Analysis and Automated Systems." New York, 2022.